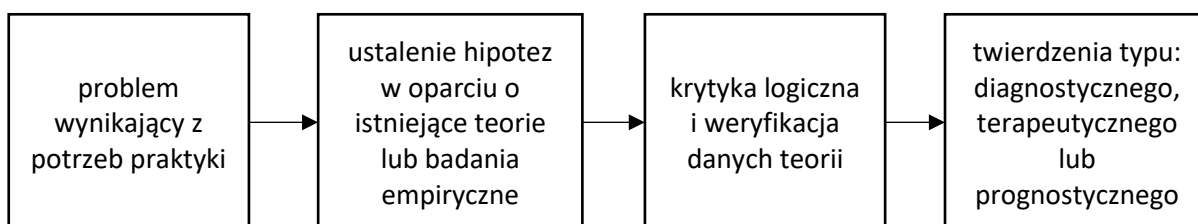

Rozdział 4. Koncepcja postępowania badawczego

4.1. Źródła informacji przeprowadzonych badań

Obserwacja zjawisk gospodarczych w Polsce w pierwszych latach funkcjonowania gospodarki wolnorynkowej pozwoliła zauważyć wiele zjawisk pozytywnych i negatywnych. Jednym z niepokojących zachowań w pierwszej dekadzie XXI wieku była niska efektywność postępowań restrukturyzacyjnych, w szczególności realizowanych w oparciu o przepisy ówczesnej ustawy Prawo upadłościowe i naprawcze (Dz. U. 2003 nr 60 poz. 535), a obecnie ustawy z dnia 15 maja 2015 r. Prawo restrukturyzacyjne. Celem badań empirycznych zawartych w rozprawie jest wskazanie przyczyn tej sytuacji w odniesieniu zarówno do procesów restrukturyzacyjnych jak i zarządzania antykryzysowego w przedsiębiorstwach. Przeprowadzone i zaprezentowane w rozprawie badania były inspirowane potrzebami praktyki gospodarczej. Ich schemat jest następujący:

Rysunek 29. Schemat działania dotyczący badań dla potrzeb praktyki

Źródło: Sztumski, 1999, s. 36

Punktem wyjścia do prowadzonych badań jest problem wynikający z analiz zdarzeń gospodarczych. Ich efekty są przydatne nie tylko dla praktyki, lecz służą także rozwojowi teorii, wzbogacając wiedzę o zjawiskach społecznych (Sztumski, 1999, s. 36). Nauka wyrosła z potrzeb użytecznych, stąd jednym z jej celów zewnętrznych jest cel praktyczny (Brzeziński, 1996, s. 32)

Literatura naukowa wskazuje, że przedmiot badań określony jest jako obiekt lub zjawisko, o którym – w odpowiedzi na postawione pytania – będą formułowane twierdzenia. (Nowak, 1985, s. 30) Przedmiot badań jest definiowany także jako zadanie, które staje przed nami w momencie uświadomienia sobie konieczności przeprowadzenia badań empirycznych. (Pilch, 1995, s. 101) Z punktu widzenia tematu rozprawy przydatna jest definicja wskazująca,

że przedmiotem badań jest ściśle zdefiniowany wycinek rzeczywistości, stanowiący obiekt zainteresowań poznawczych. (Puślecki, 1985, s. 3)

Niska efektywność procesów restrukturyzacyjnych w przedsiębiorstwach jest istotnym problemem dla polskiej gospodarki, gdyż skutkuje likwidacją znacznej liczby podmiotów, które przy skutecznym działaniu mogłyby przezwyciężyć sytuację kryzysową i powrócić do funkcjonowania na konkurencyjnym rynku. W tym obszarze polskiej gospodarki widoczny jest problem społeczny, o którym mówimy, gdy rzeczywistość odbiega od tego jak powinna wyglądać. (Nowak, 1970, s. 461)

Obserwowany od wielu lat stan wywołał problem badawczy postrzegany jako opis tematu badań, celu i pytań, na które badacz chce znaleźć odpowiedź. W węższym znaczeniu problem badawczy to pytanie lub zespół pytań, na które podjęte badanie ma odpowiedzieć. Problemy badawcze dotyczą własności podmiotu badań, ich zmian i uwarunkowań, zależności między cechami obiektów, istotności zmiennych i ich interakcyjności, wspólnego bądź wyłączonego oddziaływania (Kuciński, 2010, s. 84). Problem badawczy definiuje się także jako bodziec intelektualny wywołujący reakcję w postaci badań naukowych (Frankfort-Nachmias i Nachmias, 2001, s. 6) czy też pytanie określające teren badawczych poszukiwań (Pieter, 1967, s. 22), a bardziej konkretnie: pytanie/zespół pytań, na które badanie ma dostarczyć odpowiedzi. (Nowak, 1970, s. 214).

Problem badawczy rozprawy jest ujęty w pytaniach:

Czy proces restrukturyzacji jest immanentnym elementem systemu zarządzania antykryzysowego?

Które czynniki mają wpływ na brak sukcesów postępowań restrukturyzacyjnych wspieranych przepisami prawa?

Badanie dotyczy podmiotów, także spółek publicznych, które prowadziły takowe działania w ramach procesów zgodnych z przepisami ustawy Prawo upadłościowe i naprawcze, a następnie ustawy Prawo restrukturyzacyjne.

Wybór próby badawczej wymaga uzasadnienia. Prowadzone do tej pory badania dotyczące przebiegu, skuteczności restrukturyzacji, struktur i procesów zarządzania antykryzysowego opierały się o odpowiedzi uzyskiwane od przedsiębiorców. Badania omówione w rozdziale 1.1. były oparte o pytania adresowane do menedżerów kierujących podmiotami, które znalazły się w kryzysowej sytuacji. Badania przeprowadzone przez A. Zelek w 2002 r. (tabela 2), R. Grądzkiego i A. Zakrzewską-Bielawską w 2009 r. (tabela 5)

wskazują, że przyczyny zewnętrzne były główną przyczyną kryzysów w polskich przedsiębiorstwach (68–80%), natomiast błędy w zarządzaniu stanowiły znacząco mniej istotny czynnik (34–38%). Taka struktura odpowiedzi nie dziwi, gdyż menedżerowie w pierwszej kolejności wskazywali na zewnętrzne przyczyny kryzysów.

W celu uniknięcia podobnej sytuacji założono, że badania będą oparte o dostępne dokumenty finansowe, sprawozdania i informacje zarządów/właścicieli przedsiębiorstw oraz oceny zewnętrznych ekspertów gospodarczych.

W pierwszym etapie badań analizie poddano dokumenty składane do sądu przez przedsiębiorców w ramach postępowań upadłościowych i restrukturyzacyjnych. Przedsiębiorcy wnoszący o wszczęcie jednego z tych postępowań byli zobligowani do złożenia, pod odpowiedzialnością karną, oświadczenia o prawdziwości danych zawartych we wniosku.

W drugim etapie badań poproszono doradców restrukturyzacyjnych o wskazanie podmiotów zarządzania antykryzysowego, symptomów kryzysu, działań restrukturyzacyjnych oraz ich skuteczności. Spojrzenie zewnętrznych ekspertów zapewnia obiektywną ocenę i krytyczną diagnozę analizowanego przedsiębiorstwa.

W trzecim etapie badań wykorzystano informacje zawarte w raportach bieżących i okresowych spółek publicznych, w sprawozdaniach finansowych podlegających badaniu przez audytora oraz na portalach gromadzących dane o podmiotach notowanych na GPW S.A. oraz na NewConnect.

4.2. Hipotezy badawcze

Każda hipoteza oparta na uogólnieniach dotychczasowych rezultatów poznawczych jest zawsze mniej lub bardziej twórczym dziełem osoby badającej albo zespołu badającego. (Sztumski, 1999, s. 53) Hipoteza to także twierdzenie naukowe formułowane przed dowodem naukowym. (Witczak, 2008, s. 82) Jak wskazuje praktyka hipotezy są stałym elementem życia gospodarczego jak i prywatnego. Stąd wniosek, że jako domysły przypuszczenia stale nam towarzyszą. Hipoteza badawcza ma na celu zweryfikowanie lub sprawdzenie nowej teorii, a według Z. Hajduka, (2011, s. 116) rozstrzygnięcie hipotez należy do zasadniczych kwestii w prowadzeniu badań i rozwoju nauki. Rozstrzygalność empiryczna sprowadza się natomiast do testowania hipotez.

W niniejszej rozprawie doktorskiej poddano weryfikacji są trzy następujące hipotezy:

- 1. Błędy polskich menedżerów są głównym źródłem powstawania zjawisk kryzysowych w przedsiębiorstwie.**
- 2. Polskie przedsiębiorstwa nie tworzą formalnych systemów zarządzania antykryzysowego.**
- 3. Działania restrukturyzacyjne podejmowane przez menedżerów w sytuacjach kryzysowych cechuje niska efektywność.**

Przedstawione hipotezy wynikają bezpośrednio z doświadczenia zawodowego Autora i obserwacji zjawisk gospodarczych. Ich postawienie poprzedzało przeprowadzenie pierwszych badań. Praca badawcza stanowiąca fundament dla niniejszej rozprawy, polegająca na analizie akt sądowych 140 postępowań restrukturyzacyjnych i naprawczych prowadzonej w latach 2015–2016 pozwoliła na sformułowanie ww. hipotez oraz ukierunkowała dalsze badania. Odnosząc się do rozważań S. Nowaka, (2012, s. 35) należy wskazać, że hipotezy mogą różnić się swym momentem asercji, czyli stopniem początkowego, poprzedzającego badania, przekonania badacza, iż prawdziwe jest zdanie twierdzące określone mianem hipotezy. W przypadku prezentowanej rozprawy moment asercji wydaje się być silny, a badania zostały podjęte, aby poddać weryfikacji postawione wyżej tezy.

4.3. Plan badawczy

Pierwsze prace badawcze zostały przeprowadzone w latach 2015–2016. W maju 2015 r. Prezydent podpisał ustawę Prawo restrukturyzacyjne, która weszła w życie 1 stycznia 2016 r. Nowe rozwiązania prawne dotyczące wsparcia przedsiębiorców były odpowiedzią ustawodawcy na liczne głosy środowisk gospodarczych na temat bardzo niskiej skuteczności obowiązującej wówczas ustawy Prawo upadłościowe i naprawcze. Artykuły prasowe, stanowiska organizacji zrzeszających przedsiębiorców oraz niektóre prace naukowe wskazywały, że rozwiązania w innych krajach Unii Europejskiej są bardziej efektywne. Ta sytuacja była przesłanką dla Autora do dogłębnej analizy przyczyn negatywnych skutków postępowań toczących się pod egidą ustawy Prawo upadłościowe i naprawcze.

Dla celów pierwszego etapu badań opracowano formularz badawczy, który był wypełniany w trakcie analizy akt sądowych postępowań upadłościowych z możliwością zawarcia układu z wierzycielami i postępowań naprawczych.

Pierwszy etap badań lata 2015–2016 – ETAP I

- badanie ilościowe postępowań restrukturyzacyjnych i naprawczych
- metoda badawcza – kwestionariusz ankietowy wypełniony po analizie akt sądowych postępowania
- próba badawcza – 150 firm (w tym 35 przebadanych szczegółowo)

Dlatego tę część pracy można i należy traktować jako „zwiad badawczy”, o którym mówi S. Nowak. (2007, s. 59)

W pierwszym etapie prac zostały uwypuklone trzy zagadnienia:

1. Przyczyny trudnej sytuacji przedsiębiorców i proponowane sposoby jej uzdrowienia.
2. Wyniki postępowań upadłościowych z możliwością zawarcia układu.
3. Skuteczność postępowań naprawczych.

Badanie przeprowadzono w oparciu o akta sądowe udostępnione w pięciu sądach rejonowych z wydziałami ds. upadłościowych i naprawczych. Badanie miało charakter wtórnej analizy danych i odwoływało się do dokumentów archiwalnych, jakimi są akta sądowe (Nachmias, 2001, s. 321).

Proces badawczy należy do bardzo złożonych procedur w każdej nauce. Dlatego jeżeli oczekuje się jego efektywności należy dołożyć wielu starań w okresie poprzedzającym planowane badania. Z tych względów bardzo ważną sprawą jest właściwe „zaprogramowanie” prowadzonych badań. (Sztumski, 1999, s. 39) Akta sądowe analizowanych postępowań zawierały różnorodne dokumenty: zarówno korespondencję sądu z przedsiębiorcami, sprawozdania finansowe, pisma ze strony wierzycieli, a także stanowisko nadzorców sądowych.

Dobór próby badawczej opierał się na różnorodnych dokumentach umożliwiających udzielenie odpowiedzi na pytanie badawcze. (Juszczak, 2013, s. 113) Analiza dokumentów wymagała niekiedy kilku iteracji w celu pozyskania danych aktualnych i zweryfikowanych. Dodatkowym utrudnieniem była integracja informacji o danej spółce, ponieważ znajdowały się one w odrębnych zbiorach akt uwzględniających aktualny etap postępowania upadłościowego. Według nomenklatury obowiązującej w sądach gospodarczych odrębne sygnatury nadaje się wnioskowi przedsiębiorców o ogłoszenie upadłości, postępowaniom naprawczym i postępowaniom upadłościowym.

Drugi etap badań rozpoczęto po trzech latach funkcjonowania ustawy z dnia 15 maja 2015 r. Prawo restrukturyzacyjne, która weszła w życie 1 stycznia 2016 r. Opracowano kwestionariusz ankietowy adresowany do licencjonowanych doradców restrukturyzacyjnych. Zastosowano metodę sondażową, technikę ankiet w formule CAWI (Computer Assisted Web Interview). Wybór techniki był związany z koniecznością zapewnienia respondentowi anonimowości i swobody w wyrażaniu swoich opinii, a także umożliwienia spokojnego zastanowienia się i przypomnienia faktów przed udzieleniem odpowiedzi. Samodzielne wypełnienie ankiety przez badanych gwarantowało uniknięcie ewentualnego wpływu ankieterów i ich sugestii na wybór odpowiedzi. Podkreślić także należy, że ankieta internetowa daje możliwość odpowiedzi na pytania w dogodnym dla badanego miejscu i czasie.

Drugi etap badań lata 2019–2020 – II ETAP

- badanie ilościowe postępowań restrukturyzacyjnych
- metoda badawcza – kwestionariusz ankietowy CAWI adresowany do doradców restrukturyzacyjnych
- próba badawcza – 63 kwestionariusze od 63 doradców restrukturyzacyjnych

Pytania w kwestionariuszu ankietowym poprzedzono słownikiem pojęć. Uwzględniono w tym zakresie postulaty autorytetów prac badawczych (Frankfort-Nachmias i Nachmias, 2001), którzy uważają, że pojęcia pełnią wiele ważnych funkcji w badaniach naukowych. Po pierwsze, a zarazem najważniejsze, są podstawą komunikowania się. Gdyby nie istniał zbiór pojęć badacze nie mogliby przedstawiać własnych rezultatów ani wzajemnie wykorzystywać swoich badań (s. 43). Zatem w słowniczku pojęć zdefiniowano takie pojęcia jak: kryzys, zarządzanie antykryzysowe, restrukturyzacja przedsiębiorstwa, rewitalizacja przedsiębiorstwa. Znaczenie ankiety – wywiadu kwestionariuszowego – podkreśla J. Lutyński (1994), zdaniem którego wywiad swobodny stanowi *continuum* wyróżnione ze względu na stopień samoczynności narzędzia badawczego, czyli listy pytań lub dyrektyw do wywiadu. Miejsce poszczególnych technik w tym *continuum* jest zdaniem S. Nowaka wyraźnie skorelowane ze stopniem standaryzacji otrzymywanych danych. (s. 136)

Ciekawy pogląd prezentuje E. Babbie (2004), który uważa, że mimo iż pojęcie kwestionariusza (*questionnaire*) przywodzi na myśl zbiór pytań (*questions*), to po zbadaniu typowego kwestionariusza prawdopodobnie okazałoby się, że zawiera on równie dużo stwierdzeń, co pytań. Dzieje się tak nie bez powodu. Badacz bowiem często chce się dowiedzieć w jakim stopniu respondenci podzielają jakąś konkretną postawę czy punkt widzenia. (s. 270)

Drugi etap badań przeprowadzono metodą CAWI (Computer-Assisted Web Interview) poprzez zamieszczenie ankiety na stronie www.sanacjafirm.pl i rozesłanie ankiety mailowo przez Autora na adresy licencjonowanych doradców restrukturyzacyjnych oraz poprzez stowarzyszenia/izby ich zrzeszające.

Jednym z poważniejszych zarzutów wysnuwanych pod adresem badań internetowych jest brak ich reprezentatywności (M. Staniszewska, 2013, s. 52). Jednakże zarzut ten w odniesieniu do ankiety stanowiącej postawę niniejszej rozprawy nie zasługuje na uwzględnienie, ponieważ na ankietę odpowiedziała ponad 1/3 spośród licencjonowanych doradców restrukturyzacyjnych w Polsce.

Trzeci etap prac to badanie sytuacji kryzysowych w spółkach notowanych na Giełdzie Papierów Wartościowych S.A. lub na parkiecie NewConnect. Zastosowano metodę badawczą polegającą na badaniu przypadku. R.K. McQueen (1994) twierdzi, że przypadek jest opowieścią, dzięki której badacz konfrontuje swe rozumowanie z postępowaniem rzeczywistych uczestników zdarzeń i procesów będących treścią danej opowieści. Badacz powinien rozgraniczyć obserwację od interwencji w badane zjawiska. Zastosowane rozumowanie powinno mieć indukcyjny charakter, czyli rozwijać się od szczegółu do ogółu. Jego zdaniem dzięki studiom przypadków stało się możliwe zaproponowanie zarówno wyjaśnienia, dlaczego procesy zarządzania strategicznego w przedsiębiorstwach są niejednoznaczne i niepowtarzalne, jak i wskazanie ogólnego modelu zmienności zarządzania strategicznego i konkretnych metod, za pomocą których to zarządzanie ostatecznie może być realizowane z powodzeniem. (s. 187)

Trzeci etap badań lata 2019–2020 – ETAP III

- analiza przypadków postępowań restrukturyzacyjnych wśród Spółek notowanych na Giełdzie Papierów Wartościowych w Warszawie SA (GPW SA)
- badanie ilościowe i jakościowe
- próba badawcza – 13 Spółek

Trzeci etap badań został przeprowadzony w pierwszej połowie 2020 r. i został zaprezentowany w rozdziale 5.3. rozprawy.

Zdaniem niektórych naukowców najpoważniejszym zarzutem wobec metody badawczej *case study* jest jej niereprezentatywność oraz zbyt mała próba badawcza, która nie pozwala na zastosowanie teorii. (Światowiec-Szczepańska, Zdziarski i Małys, 2018, s. 174) Uważają, że tę metodę często traktuje się zbyt swobodnie, podczas gdy powinna podlegać metodycznemu rygorowi, walidacji oraz ocenie wiarygodności, podobnie jak inne sposoby badawcze. Badaniami objęto wszystkie spółki notowane na GPW S.A., dla których w latach 2018–2019 otwarto postępowanie restrukturyzacyjne lub ogłoszono ich upadłość.